

**КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ЩО
ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ**

Соломатіна Оксана Станіславівна,
аспірантка,

Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна

Анотація: публікація актуалізує питання проведення експертиз як найважливішого засобу одержання доказів у кримінальному провадженні. Визначено особливості призначення та доцільність проведення криміналістичних експертиз при розслідуванні незаконних заволодінь транспортних засобів, що вчиняються неповнолітніми таких як: трасологічні, дактилоскопічні, судово-медичні, комп'ютерно-технічні, портретні, фоноскопичні.

Ключові слова: криміналістичні експертизи, розслідування, незаконне заволодіння транспортних засобів, неповнолітні, кримінальне провадження.

Ефективність розслідування незаконних заволодінь транспортних засобів пов'язана не лише з професійним досвідом працівників Національної поліції, але й необхідністю використання різних спеціальних знань. Складність та практичне значення питань, які ставляться на вирішення спеціалістів, вимагають проведення експертних досліджень на найвищому кваліфікаційному рівні. Звертаємо увагу, що вчинення неповнолітніми такого кримінального правопорушення як незаконне заволодіння транспортних засобів, має свої особливості, що виявляються в їх рівні та динаміці, у причинах, умовах і мотивації. Ці особливості можуть бути пов'язані з певними властивостями віку неповнолітніх, зумовленими їхнім статусом у суспільстві.

Розгляду правових, теоретичних і практичних питань призначення та

проведення експертних досліджень у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння транспортних засобів, зокрема вчинених неповнолітніми, присвятили свої праці П. Д. Біленчук, А. В. Іщенко, В. К. Лисиченко, Д. А. Патрелюк, М. Г. Щербаковський, однак широке коло дискусійних питань залишаються ще й досі відкритими до обговорення.

Під час розслідування незаконних заволодінь транспортних засобів, що вчиняються неповнолітніми, слідчий призначає криміналістичні експертизи, які проводяться з метою дослідження слідів та предметів, що є доказами в кримінальному провадженні. Залежно від характеру вчиненого кримінального правопорушення можуть призначатися трасологічні, дактилоскопічні та інші види експертиз. Завдяки таким експертизам слідчий може встановити істину в кримінальному провадженні. У Кримінальному процесуальному кодексі України зазначено, що судова експертиза може бути призначена одразу ж після внесення інформації про кримінальне правопорушення в ЄРДР [1].

Криміналістична експертиза дає можливість установити механізм тих чи інших слідів на місці події, ідентифікувати за виявленими слідами злочинців, а також застосовані ними знаряддя та інструменти. Вона може призначатися й для встановлення наявності невидимих неозброєним оком слідів на різноманітних перешкодах та предметах, вилучених із місця події, а у випадку виявлення таких слідів визначити їхню придатність для ідентифікації особи й предметів, що були залишені.

Найчастіше при розслідуванні незаконних заволодінь транспортних засобів, що вчиняються неповнолітніми, проводяться судово-трасологічні експертизи. Об'єктами *судово-трасологічної експертизи* є матеріальні сліди (рук, ніг, взуття, шин, знарядь та інструментів тощо), серед яких вирізняються об'єкти – носії слідів (слідосприймаючі об'єкти), об'єкти, що утворили сліди (слідоутворюючі об'єкти), об'єкти-зразки [2]. Важливо зауважити, що один і той же об'єкт (наприклад, недопалок) є носієм кількох видів інформації (трасологічної та біологічної) і може бути дослідженим із різних боків. У таких випадках спочатку проводять криміналістичне дослідження для ідентифікації

особи за слідами зубів, а потім – судово-медичне дослідження для визначення групової належності слини. Недотримання правильної послідовності призначення та проведення різних експертиз призводить до того, що об'єкти втрачають ряд ознак, а тому певні дослідження надалі стають неможливими (або недоцільними) [3, с. 472-484]

Призначення трасологічної експертизи зумовлене обстановкою вчиненого кримінального правопорушення та сукупністю виявлених і наданих для експертного дослідження слідів. Така експертиза у випадку виявлення на місці події слідів взуття встановлює, до якого виду належить це взуття, які його особливості – візерунок підошви, наявності пошкоджень, набойок та ін. За слідами взуття, залишеними на місці події, можна з'ясувати окремі особливості особи, яка була присутня на місці вчинення кримінального правопорушення - приблизний зріст, вагу та ін.

Ураховуючи те, що перш ніж незаконно заволодіти транспортним засобом, неповнолітні у більшості випадків повинні подолати певні перешкоди. При посяганні на транспортний засіб, що знаходиться у закритому приміщенні, злочинцям необхідно зламати замикаючий пристрій або ж самі ворота. При цьому використовують допоміжні засоби (відмички, ломи, важелі та ін.), які нерідко після вчинення злочину залишаються на місці події. Пошуку цих засобів слідчий має приділяти значну увагу, адже саме на них злочинці нерідко залишають сліди пальців рук. Навіть якщо автомобіль стоїть на відкритій території (біля будинку, на не охоронюваній стоянці та ін.), на місці вчинення кримінального правопорушення також можна виявити предмети із слідами пальців рук, уламки скла (якщо було розбито скло автомобіля, щоб проникнути в нього), відмикаючі пристрої тощо.

Крім того, за слідами, залишеними на місці події, у процесі проведення трасологічної експертизи (експертиза транспортних засобів і утворених ними слідів) можна встановити: тип транспортного засобу; до якого саме виду та моделі він належить; напрямок, у якому зникли злочинці, та інші індивідуальні ознаки, які притаманні саме цьому транспортному засобу, що допоможуть його

ідентифікувати із числа інших аналогічних автомобілів. Окрім цього, за результатами проведеної експертизи можна перевірити правдивість показань потерпілих та свідків кримінального правопорушення [3, с. 472].

У провадженнях про незаконні заволодіння транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми, досить часто призначають дактилоскопічні експертизи. Основним завданням цієї експертизи є ідентифікація осіб, що скоїли кримінальне правопорушення, за слідами пальців рук, залишеними злочинцями на місці події під час його вчинення. Дактилоскопічна експертиза призначається тоді, коли на предметах, належних до справи, виявлені сліди рук, а слідчому необхідно встановити, ким вони залишені.

Під час розслідування незаконних заволодінь транспортних засобів, що вчиняються неповнолітніми, доволі часто є доцільним проведення судово-медичної експертизи живих осіб. Підставами для призначення судово-медичної експертизи слугує відсутність документів про вік неповнолітнього та неможливість їх отримання; наявність сумнівів у достовірності документів, що засвідчують вік неповнолітнього. Орієнтовний перелік вирішуваних питань такий: який вік обстежуваної особи; чи досягла ця особа певного віку (наприклад, 14-, 16-, 18-річного)? Матеріали, які необхідно надати експертові: медичні документи, що свідчать про психічний розвиток неповнолітнього, перенесені ним травми, захворювання, стан здоров'я; копії протоколів допитів батьків, вихователів, учителів, які містять дані щодо віку, із якого підліток почав ходити й говорити, особливостей поведінки, потреб, інтересів, звичок, ставлення до навчання, поведінки вдома й у школі, кола інтересів, стосунків із однолітками, учителями, а також кола знайомих; відомості про батьків, їхнє ставлення до виховання неповнолітнього.

Останнім часом під час розслідування незаконних заволодінь транспортних засобів, що вчиняються неповнолітніми, усе частіше доводиться проводити такий вид судової експертизи, як комп'ютерно-технічна експертиза, з метою пошуку та фіксації електронно-цифрових слідів злочинної діяльності. Необхідність її проведення зумовлена тим, що спілкування осіб, у тому числі

тих неповнолітніх, що займаються злочинною діяльністю, досягнення між ними домовленостей про зустрічі, спілкування про наміри, зазвичай, відбувається в інтернет-середовищі за допомогою сторінок соціальних мереж, на різноманітних сайтах, через месенджери, установлені в мобільних телефонах. Проведення комп'ютерно-технічної експертизи передбачає отримання доступу до інформаційних ресурсів та систем, апаратного та програмного забезпечення, що відповідає за функціонування електроніки, електротехніки, радіотехніки, мобільних комунікацій та ін. [4].

Завданнями комп'ютерно-технічної експертизи є виявлення інформації, яка міститься на носіях інформації; відновлення видаленої інформації з носіїв інформації; дослідження відтворених комп'ютерних програм та їхня відповідність певним параметрам або функціям; виявлення ознак підключення до комп'ютерних мереж, наявності відвідування інтернет-ресурсів, історії доступу до ресурсів мережі Інтернет тощо. При цьому слід зазначити, що в разі призначення комп'ютерно-технічної експертизи під час розслідування незаконних заволодінь транспортних засобів, що вчиняються неповнолітніми, більшість інформації, яка може мати значення для розслідування, може зберігатися не лише в стаціонарних або портативних комп'ютерах, але й планшетах та мобільних телефонах як злочинців, так і потерпілих та свідків.

Під час проведенні експертизи мобільного телефону експерт шляхом використання спеціалізованого програмно-апаратного забезпечення може дослідити інформацію в пам'яті мобільного телефону про останні набрані номери; одержані та пропущені дзвінки; надіслані, одержані та збережені повідомлення (SMS, MMS, месенджери, електронна пошта); телефонну книгу, нотатки тощо; звукові, графічні, відео й інші файли. У пам'яті SIM-карти може зберігатися телефонна книга, SMS та інша текстова інформація.

При цьому, безумовно, одним із завдань комп'ютерно-технічної експертизи є дослідження знищеної інформації в пам'яті мобільного телефону, смартфона та SIM-карти. За межі компетенції експерта виходить питання походження інформації в пам'яті мобільного пристрою (внаслідок мобільного

зв'язку, відео-, звуко- або фотозйомки) [2; 3, с. 472-484].

Із метою ідентифікації особи злочинця за фотознімком (фотокарткою, негативом, відеозаписом) при розслідуванні незаконних заволодінь транспортних засобів, що вчиняються неповнолітніми, може бути призначена *портретна експертиза*. Таке можливе в тому випадку, коли дії злочинця та його обличчя зафіксовані камерами зовнішнього відео спостереження, відповідні записи вилучені працівниками Національної поліції та використовуються для розслідування кримінальних правопорушень. У ході розслідування незаконних заволодінь транспортних засобів, що вчиняються неповнолітніми, досить часто виникає необхідність призначення та проведення портретної експертизи з метою встановлення тотожності особи, зображеної на фотознімках або відеозаписах. На сьогодні, найбільш поширеними об'єктами портретної експертизи є відеозаписи, отримані з різноманітних камер відео спостереження. Це можуть бути відеозаписи з торгових центрів, кафе, нічних клубів, автостоянок, на яких зафіксовані зустрічі неповнолітніх або осіб, які втягують неповнолітніх у злочинну діяльність, із потерпілими.

Залежно від конкретного відеозаписувального пристрою дані можуть бути зафіксовані за допомогою камер зовнішнього і внутрішнього спостереження; відеореєстраторів (у тому числі автомобільних); камер мобільного телефона; відеокамер загальноміської системи відеоспостереження «Безпечне місто», яка охоплює місця масового скупчення людей, ключові перехрестя, ділянки вулиць, інші об'єкти інфраструктури міста.

Крім того, під час розслідування незаконних заволодінь транспортних засобів, що вчиняються неповнолітніми, досить часто проводяться негласні слідчі (розшукові) дії, у результаті яких отримується відеозапис із зображенням особи, яка вчиняє протиправні дії, і, відповідно, виникає необхідність ототожнення цієї особи. Порівняльними матеріалами для ідентифікації особи за фотознімком можуть бути достовірні фотографії та відеозапис цієї особи [2].

При розслідуванні незаконних заволодінь транспортних засобів, також можуть проводитися не лише слідчі (розшукові), а й негласні слідчі (розшукові)

дії, що дають змогу отримати аудіо-записи розмов між співучасниками злочину, зокрема фіксації розмов між злочинцями й потерпілим у випадку, коли останньому пропонується викупити свій автомобіль, або при записуванні злочинцями своїх дій безпосередньо при вчиненні злочину. Для ідентифікації особи, чий голос зафіксовано на сигналограмі (плівці, диску чи іншому носії інформації), діагностики умов і змісту запису при розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами призначається фоноскопична експертиза. Об'єктами її дослідження можуть бути: а) здобуті при проведенні слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій оригінали фонограми; б) зразки фонограми для порівняльного дослідження, отримані під час відбирання зразків голосу; в) зразки фонограми для порівняльного дослідження, отримані під час відбирання зразків голосу [2].

З урахуванням викладеного можна зробити висновок, що результати криміналістичних експертиз мають важливе значення для кримінального провадження, а їх перелік, що має бути призначений й проведений під час розслідування незаконних заволодінь транспортних засобів, що вчиняються неповнолітніми, не є вичерпним і залежить від конкретної ситуації, яка складається в ході розслідування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (із змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

3. Федосова О. В. Використання спеціальних знань у ході розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. *Юридична наука*. 2020. № 2 (104). С. 472–484.

4. Комп'ютерно-технічна експертиза. *Незалежний інститут судових експертиз* : веб-сайт. URL: <https://nise.com.ua/it-ekspertyza>